Analyysi

Maksamisen sähköistyminen haastaa käteisverkon tehokkaan ylläpidon

Raha ja maksaminen | 19.10.2023 | Anja Harju

KIRJOITTAJA

Anja Harju
Vanhempi asiantuntija

Kysymys käteisestä ja sen tarpeellisuudesta nousee säännöllisesti keskusteluun. Maksamisen kenttä sähköistyy, ja uusia maksutapoja kehitetään jatkuvasti. Digitaalinen euro ja pikamaksaminen ovat tulevaisuutta, mutta käteinen on silti monelle edelleen tuttu ja turvallinen maksutapa, josta halutaan pitää kiinni. Vähenevä käteisen käyttö luo omat haasteensa käteisverkon tehokkaalle ja toimivalle ylläpitämiselle.

Käteinen on kaikkien tuntema maksutapa. Kaikki ovat sitä joskus käyttäneet ja tuntevat eurokäteisen ulkonäöltä. Vuodesta 2002 eurot ovat yhdistäneet useita Euroopan maita ja helpottaneet matkustamista, kun valuutanvaihtoon ei ole tarvinnut perehtyä. Euroalue koostuu

20 euromaasta, joilla jokaisella on käteisen käyttöön liittyviä erityispiirteitään. Suomessa käteistä käytetään euroalueella vähiten maksamiseen. Kuluttajien maksutottumuksia selvittävä EKP:n SPACE-tutkimus alleviivaa Suomen erityisasemaa digitaalisen maksamisen maana. Käteismaksujen osuus maksupisteissä suoritetuista maksuista oli Suomessa vuonna 2022 euroalueen alhaisin sekä maksutapahtumien määrällä että euromääräisesti tarkasteltuna. Korttimaksujen osuus oli Suomessa puolestaan koko euroalueen suurin. Vaikka käteisen käyttö euroalueella on vähentynyt, mahdollisuus käyttää käteistä niin halutessaan nähdään kuitenkin entistä tärkeämpänä. Suomessa 57 % kuluttajista koki käteisen käytön mahdollisuuden tärkeäksi tai erittäin tärkeäksi, mikä jää vain hieman koko euroalueen 60 prosentista. Tämä on selkeä viesti siitä, että käteisellä on tärkeä rooli ja siihen suhtaudutaan usein varajärjestelynä muiden maksutapojen rinnalla. Vaikka käteistä ei arjessa juurikaan käytettäisi, sitä pidetään silti jonkin verran kotivarana.

Kuka enää maksaa käteisellä?

Suomen Pankin kuluttajakyselyn mukaan käteistä käyttää yleisimpänä maksutapana päivittäistavaraostoksissa noin 6 % vastaajista. Prosenttiosuus saattaa kuulostaa pieneltä, mutta se on tärkeä viesti käteisen tarpeellisuudesta maksutapana. On hyvä tunnistaa, että digitaalinen maksaminen ei ole kaikille sopiva tai edes mahdollinen vaihtoehto. Digitaidottomille tai muuten sähköisiin maksutapoihin taipumattomille käteinen saattaa olla tällä hetkellä ainoa maksutapa. Esimerkiksi monet sairaudet voivat vaikeuttaa maksukortin tunnusluvun syöttöä maksupäätteen pienillä painikkeilla. Tänäkin päivänä maksamista ja rahan arvoa opetellaan käteisen avulla. Myös talouden hallintaan käteinen on oiva apuväline ja selkeä mittari sille, paljonko rahaa on vielä käytettävissä. Suomen Pankin kuluttajakyselyn mukaan 27 % käyttää käteistä henkilöiden välisissä maksuissa.

Laillinen maksuväline ja sääntely

Euro on euroalueen ainoa laillinen maksuväline. Euroopan komissio on tehnyt kesällä 2023 kaksi lainsäädäntöesitystä, joilla pyritään yhtäältä varmistamaan, että euroseteleitä ja -kolikoita on jatkossakin saatavilla ja että niitä voidaan käyttää maksamiseen euroalueella, ja toisaalta luomaan säännöstö uudelle digitaaliselle eurolle, jonka Euroopan keskuspankki voi tulevaisuudessa laskea liikkeeseen käteisrahan rinnalla. Sääntely lähtee siitä, että digitaalinen euro ei olisi eurokäteisen korvaaja vaan eurokäteisen täydentäjä. Laillisen maksuvälineen asema tarkoittaa sitä, että eurokäteinen ja ehkä tulevaisuudessa digitaalinen euro tulee hyväksyä maksuvälineinä ja turvata näiden saatavuus.

Suomen Pankki teki keväällä 2022 lainsäädäntöaloitteen käteispalvelujen riittävän tason

turvaamiseksi. Lainsäädäntöaloite koski kaikkia käteisen käytön kannalta olennaisia palveluja. Siinä on huomioitu käteisen saatavuus, sen hyväksyttävyys maksuvälineenä ja mahdollisuus sen tallettamiseen. Nykyinen sääntely ei riittävällä tavalla turvaa kaikkien käteispalvelujen toteutumista. Keväällä 2023 valtiovarainministeriössä on osana luottolaitoslainsäädännön kokonaisarviointia aloitettu hanke, jossa selvitetään peruspankkipalveluiden saatavuutta ja käytettävyyttä. Yhtenä osana tätä hanketta on myös käteisen saatavuus ja käytettävyys. Kansalaisilla ja muilla sidosryhmillä oli mahdollisuus tuoda esiin omat näkemyksensä käteisen saatavuuden ja käytettävyyden toteutumisesta ja mahdollisesta kehittämisestä. Suomen Pankin näkemyksen mukaan on tervetullutta, että käteisen saatavuutta ja käytettävyyttä arvioidaan. Lisäksi on tärkeä saada kuuluviin myös niiden ääni, jotka käteistä todellisuudessa arjessaan käyttävät.

Käteisen käytettävyys

Lehtien palstoille nostetaan tasaisesti uutisia tilanteista, joissa käteistä ei ole kelpuutettu maksuvälineeksi. Suomessa on perinteisesti vallinnut sopimusvapaus, jolloin kauppias on voinut päättää olla ottamatta käteistä vastaan, kunhan siitä on ilmoitettu kuluttajalle riittävän selkeästi etukäteen. Noin 20 % kuluttajista on Suomen Pankin kuluttajakyselyn mukaan kokenut käteismaksuista kieltäytymistä julkisissa tai niitä vastaavissa palveluissa (esimerkiksi joukkoliikenne, kirjastot, uimahallit) tai yksityisissä palveluissa (esimerkiksi parturi-kampaamo, hieronta, kahvilat, ravintolat, kioskit jne.).

Kuluttajien kokemukset käteismaksusta kieltäytymisestä, vaikka olisivat itse halunneet käyttää käteistä

	Päivittäistavara-kaupassa	Kestokulutustavara-kaupassa	Julkisissa tai niitä vastaavissa palveluissa (esim. joukkoliikenne, kirjastot, uimahallit)	Yksityisissä palveluissa (esim. parturi-kampaamo, hieronta, kahvilat, ravintolat, kioskit jne.)
Kyllä	3 %	7 %	19 %	19 %
Ei	97 %	92 %	77 %	80 %
EOS	1 %	1 %	4 %	1 %

Lähde: Suomen Pankin kuluttajakysely, kevät 2023.

Suomen Pankki on jo vuonna 2018 linjannut, että käteinen tulee hyväksyä maksutapana kansalaisen kannalta merkittävissä palveluissa. Näillä tärkeillä palveluilla tarkoitetaan ennen muuta elintarvikkeiden, lääkkeiden ja polttoaineen hankintaa; ne on myös huoltovarmuuden kannalta luokiteltu kriittisiksi palveluiksi. Näin varmistetaan, että kukaan ei joudu näiden osalta eriarvoiseen asemaan valitsemansa maksutavan vuoksi.

Käteisen käytössä huomio keskittyy lähinnä käteisen käyttäjään. On tärkeä muistaa myös käteisen vastaanottajan eli yrityksen rooli. EKP selvitti euroalueen yritysten suhtautumista eurokäteiseen vuonna 2021 (EKP:n Companies' survey on cash -tutkimus). Tutkimuksessa oli mukana useita toimialoja, ja käteisen kannalta tärkeimmiksi toimialoiksi nimettiin vähittäiskauppa, ravintolat ja kahvilat, viihdepalvelut sekä hotellit. Tämän tutkimuksen mukaan Suomessa 91 % näiden toimialojen yrityksistä otti käteismaksuja vastaan. Tutkimuksen mukaan suurimmat syyt olla ottamatta käteistä vastaan liittyivät käteisen tallettamisen ja saamisen vaikeuteen, yrityksen toimintaperiaatteeseen sekä siihen, että asiakkaat eivät käytä tarpeeksi käteistä. Käteisen saatavuus ja talletettavuus ovat myös yrityksille tärkeitä palveluita, joiden puuttuminen voi johtaa siihen, että käteisen kustannukset voivat nousta yllättävän korkeiksi. Varsinkin pienyrittäjät, joilla ei ole realistista neuvotteluvoimaa neuvotella käteispalveluiden hinnasta, saattavat joutua miettimään, kannattaako käteistä hyväksyä maksuvälineenä. Suomen Pankin linjauksien mukaan pienyritykset ja yhdistykset tulisi rinnastaa ensisijaisesti yksityisasiakkaisiin käteispalveluissa. Jos pieneltä kioski- tai toriyrittäjältä peritään korkeita, isoille yrityksille mitoitettuja kustannuksia käteiskassan tallettamisesta, riski harmaaseen talouteen voi kasvaa. Toisaalta myös yleishyödylliset ja voittoa tavoittelemattomat toimijat voivat joutua maksamaan suuriakin maksuja käteisen tallettamisesta. Käteisen kalleus, aikaa vievyys ja turvallisuusriskit nostettiin tutkimuksessa syiksi, joiden vuoksi yritys saattaisi olla ottamatta käteistä vastaan tulevaisuudessa.

EKP:n yrityksille tekemän tutkimuksen mukaan suomalaiset yritykset kaipaisivat kehittämistä käteisen tallettamiseen ja nostoon liittyviin kustannuksiin sekä palveluiden saatavuuteen. Lisäksi varsinkin ravintolat ja kahvilat toivoivat kolikoiden kierron tehostamista. Vaikka selkeästi suurin osa yrityksistä toivoi maksun tapahtuvan debit-kortilla tai lähimaksukortilla (noin 70 %), niin silti pieni osa (noin 5 %) yrityksistä toivoo maksun tapahtuvan edelleen käteisellä.

Käteisen saatavuus

Kuvio 1.

Lähde: Suomen Pankki.

* Postitse tilattu käteinen sisältyy pankkikonttorinostoihin.

Suomalaiset nostavat käteisen ensisijaisesti käteisautomaateista, ja käteisautomaattiverkoston kattavuus on siten tärkein käteisen saatavuuden mittari. Suomen Pankin kuluttajakyselyn mukaan noin 75 % kuluttajista on sitä mieltä, että käteisautomaatteja on sopivasti. Kuitenkin noin 20 % on sitä mieltä, että automaatteja on liian harvassa. Suomen Pankki on selvittänyt käteisautomaattien sijainteja ja niiden saavutettavuutta vuosina 2021 ja 2022. Molempina vuosina tulokset ovat samansuuntaiset: käteispalvelujen saatavuudessa on huomattavia alueellisia eroja. Automaattipalvelujen saatavuus on heikoin maan pohjois- ja itäosissa sekä Ahvenanmaalla. Suomen Pankin kuluttajakyselystä selviää, että maalaiskunnissa ja alle 50 000 asukkaan kaupungeissa käteistä käytetään enemmän kuin yli 50 000 asukkaan kaupungeissa. Maalaiskunnissa yllättäen oltiin kuitenkin tyytyväisimpiä käteisautomaattien määrään, ja noin 80 % kuluttajista ilmoitti käteisautomaattien määrän olevan sopiva.

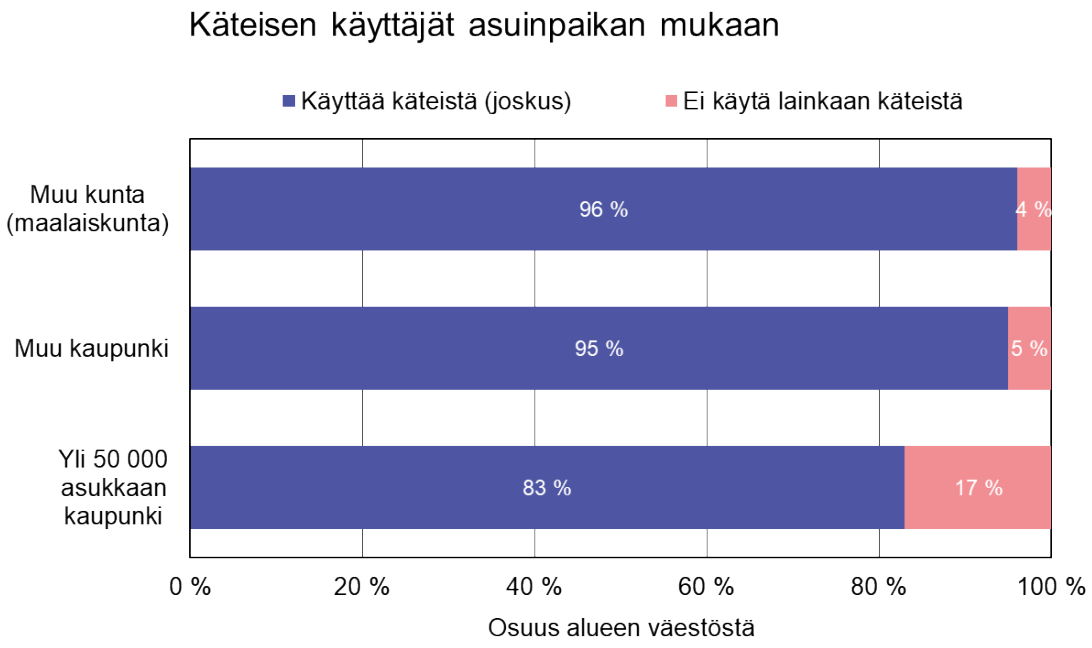
Käteistä käyttävät kuluttajat ja tyytyväisyys käteisautomaattiverkostoon asuinpaikan mukaan				
		Yli 50000	**Muu**	**Muu kunta**

Lähde: Suomen Pankin kuluttajakysely, kevät 2023.

Käteistä käyttävät kuluttajat ja tyytyväisyys käteisautomaattiverkostoon asuinpaikan mukaan				
		asukkaan kaupunki	kaupunki	(maalaiskunta)
Käteistä ainakin joskus käyttävät kuluttajat	Kyllä	83 %	95 %	96 %
	Ei	17 %	5 %	4 %
Mielipide pankkiautomaattien määrästä	Sopivasti	74 %	73 %	81 %
	Liian paljon	2 %	1 %	-
	Liian harvassa	22 %	23 %	19 %
	Ei osaa sanoa	2 %	2 %	-

Lähde: Suomen Pankin kuluttajakysely, kevät 2023.

Kuvio 2.

Lähde: Suomen Pankin kuluttajakysely, kevät 2023.

Pankkikonttorit ovat toiseksi tärkein paikka käteisnostoille. Käteiskonttoriverkosto on kuitenkin

supistunut, ja käteisen saatavuus konttoreista on sen myötä heikentynyt. On hyvä huomata, että käteiskonttori on tärkeä käteisenjakelukanava tietylle osalle ihmisistä. Käteisautomaatti ei välttämättä ole esteettömästi saavutettavissa, ja erityyppisten käteisautomaattien käyttö ei ehkä ole helposti omaksuttavissa. Pankit ovat kuitenkin pyrkineet kehittämään uusia tapoja käteisen nostamiseen. Esimerkiksi käteisen toimitus kotiin tai postin palvelupisteeseen voivat osaltaan helpottaa käteisen saatavuutta.

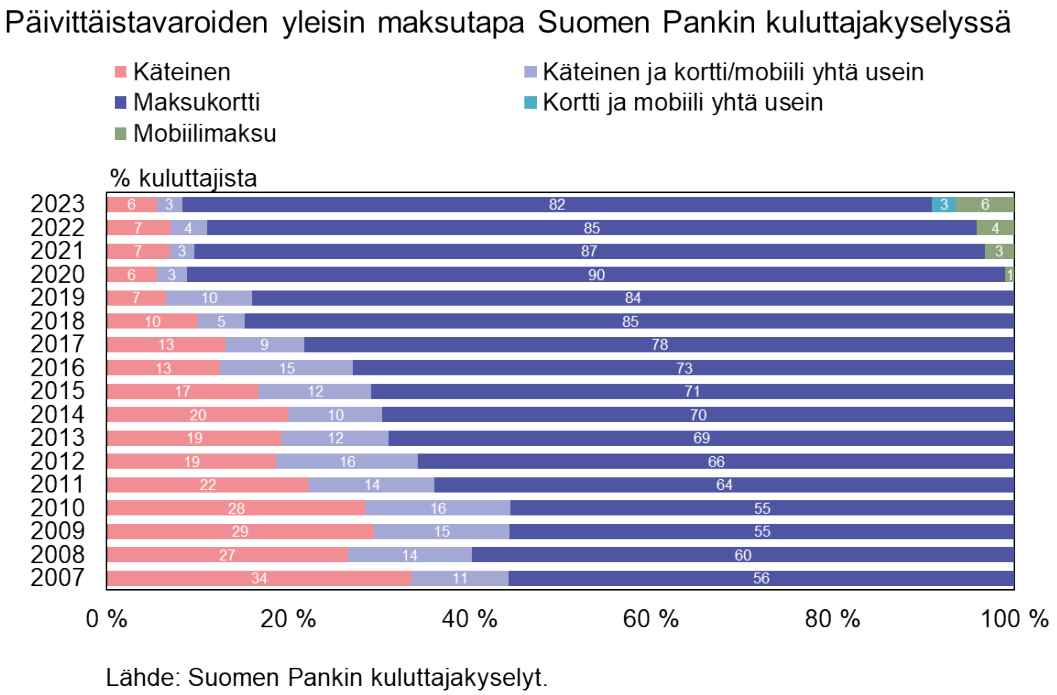
Käteisen nostaminen kaupan kassalta on ollut mahdollista Suomessa useamman vuoden ajan. Palvelu ei kuitenkaan ole saavuttanut suurta suosiota. Suomen Pankin kuluttajakyselyn mukaan reilu 70 % ei ole nostanut käteistä kaupan kassalta. Nostotapahtuma kaupan kassalla voidaan kokea turvattomaksi, jos takana on jonoa. Edelleen Suomen Pankin kuluttajakyselyn mukaan käteistä on nostettu kaupan kassalta, koska käteisen tarve on ollut tilapäistä tai yllättävää (46 %), kaupalla on ollut helppo sijainti (28 %) ja mahdollisuus on ollut sopivasti tarjolla (20 %).

Companies' survey on cash -tutkimuksen mukaan käteisen saatavuus ja tyytyväisyys käteisen saatavuuteen vaihteli paljon yrityksestä toiseen. Tämä kuvastaa hyvin yrityskentänkin tilannetta. Siellä, missä palvelut ovat hyvin saatavilla tai neuvotteluvoimaa löytyy hintojen suhteen, yrityksetkin ovat tyytyväisiä. Toisaalta myös pitkä matka pankkikonttoriin tai talletusautomaatille on haaste yrityksille, jotka toimivat suurien keskuksien ulkopuolella.

Katoaako käteinen ja korvaako digieuro käteisen?

Käteisen käyttö on vähentynyt Suomessa koko euroajan. Viimeisimpinä vuosina tilanne vaikuttaa kuitenkin tasaantuneen.

Kuvio 3.

Lähde: Suomen Pankin kuluttajakyselyt.

Keskustelu käteisen tarpeellisuudesta on ajankohtainen, ja moni taho käy läpi käteisen turvaamiseen liittyviä toimia. Valtiovarainministeriö sekä Euroopan komissio pohtivat osaltaan, kuinka käteisen käyttö saadaan turvattua niin Suomessa kuin euroalueella. Jos käteinen ei olisi tärkeä osa maksamista, sen tulevaisuudesta ei oltaisi huolissaan. Huoli yhdenvertaisuudesta on kuitenkin aito ja tärkeä. Yhteiskunnan tulee myös varmistaa vaihtoehtoja maksamiselle. Digieuro ei ole vaihtoehto ja käteisen korvaaja niille, jotka eivät muutenkaan kykene siirtymään digiloikalla uusiin maksutapoihin tai eivät muuten suosi sähköistä maksamista. Käteisen laillisen maksuvälineen asemaan liittyvä Euroopan komission esitys ja valtiovarainministeriön hanke, jossa yhtenä osana on käteisen saatavuus ja käytettävyys, kertovat siitä, että on tärkeä ylläpitää käteiseen liittyvää rahahuollon verkostoa. Käteisverkoston rakentaminen jo puretun tilalle on haastavaa, ja siksi on tarpeen löytää ratkaisu, kun tilanne on vielä kaikin puolin kohtuullinen.

Asiasanat

käteinen, käteisverkko, rahahuolto